

УДК 378:373.3

Мелаш В.Д., Шишкіна Ю.О.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ГАРМОНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬО-КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

Постановка проблеми. Упродовж тривалого часу людство пишалось своїми перемогами над природою. Її ресурси здавались невичерпними, а природні зв'язки – вічні і непохитні. Зараз людство змушене переоцінювати власне місце і роль у системі природних зв'язків, бо сучасна екологічна криза, яка його спіткала, виявилася системним явищем нового порядку. В історії соціуму не було проблеми настільки багатоаспектної та складної для розв'язання, як екологічна. Вона пов'язує традиційно-суттєві та життєво-значущі питання економіки, освіти, охорони здоров'я, раціонального природокористування, політики та загальнолюдської етики.

На думку вчених, екологія сьогодні є певним аспектом духовних інтересів людини. Аналізуючи проблему глобального впливу суспільства на природу, філософи, педагоги наголошують на необхідності подолання людського егоїзму, неосвіченості, неусвідомленості та непрофесіоналізму. Кожна з цих проблем має екологічний аспект. З метою усунення існуючих розбіжностей і суперечностей у поглядах на зміст і статус сучасного становлення необхідна нова методологія, новий синтез, який не поділяв би екологію на рефлексійну (занурену у світ культури) та натуралістичну (занурену у світ природи), а відтворював би її зміст всебічно, як проект людської діяльності.

Сучасний стан екології, як науки, характеризується значним розширенням її предметного поля, що відбувається на підставі диференціації та інтеграції з іншими природничими та гуманітарними науками.

Однією з провідних функцій сучасної екології є освітньо-виховна. Удосконалення взаємовідносин між людиною і природою відбувається, насамперед, через передачу необхідного досвіду і знань засобами культури й освіти. Це означає, що вимоги, які висуваються сучасною цивілізацією, можуть бути реалізовані у змісті і формах освіти. Тому екологія стає об'єктом

сучасного наукового дослідження і необхідним компонентом оновленої системи безперервної освіти і виховання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На думку багатьох учених, зокрема С.І.Дерябо, М.І.Доброхода, М.М.Кисельова, В.С.Крисаченко, Д.С.Лихачова, М.Ф.Реймера, А.В.Степанюк [1-3] та інших, людина спроможна протистояти сучасним глобальним проблемам тільки за умов сформованого екоцентричного типу мислення, що орієнтує людину на відповідну екологічну, тобто „моральну поведінку”, як „зовнішній прояв природовідповідності людини”. Важливе місце у формуванні такої людини займає екологічна освіта і виховання. А для здійснення такої екологічної освіти необхідні компетентні педагоги, які спроможні реалізувати безперервну екологічну освіту, виховання та просвіту.

Формулювання цілей статті. Мета нашої статті полягає у розробці методологічних основ екологічної освіти для гармонізації освітньо-культурного простору майбутніх педагогів. Для реалізації цієї мети була запропонована педтехнологія безперервної екологічної освіти (автор В.Д.Мелаш) [4]. Її мета: формування екологічної культури в освітній системі (ДЗН – ЗНК – ВНЗ) на основі наступності і безперервності; організація методичного центру на базі Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького; методична підготовка студентів – майбутніх учителів екології; підготовка студентів до просвітницької діяльності; підготовка майбутніх педагогів до роботи у позашкільних закладах.

Виклад основного матеріалу дослідження. У ході досліджень були розроблені екологічні програми для шкіл та позашкільних установ, а також для методичної підготовки майбутніх учителів екології, педагогів позашкільних закладів.

В основу розроблених програм покладені навчальні програми для початкової школи, тому що вона є „маятником” для дошкільнят та пропедевтикою для середньої загальноосвітньої школи [5].

Для методичної підготовки майбутніх учителів початкових класів у галузі екологічної освіти, для розвитку їх екологічного мислення, підготовлені наступні навчальні програми: „Методика викладання екології” – навчальна дисципліна для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня „бакалавр”; „Безперервна екоосвіта” – спецкурс для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня „бакалавр”; „Екологічна етика” – спецкурс для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня „магістр”; „Педтехнологія організації екоосвіти в початковій школі” – спецкурс для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня „магістр”. Автором цих програм є доцент кафедри початкової освіти, кандидат педагогічних наук В.Д.Мелаш.

У пояснювальній записці програми „Методика викладання екології” визначено, що основною метою дисципліни є формування у майбутніх учителів знань та вмінь з організації та здійснення безперервної наступної екоосвіти. Завдання дисципліни включають формування у студентів поняття про сучасні принципи екоосвіти; озброєння їх знаннями та вміннями, необхідними для

здійснення додаткової екологічної освіти; розвиток у майбутніх педагогів умінь дослідницької діяльності з методики викладання екології. Предметом дисципліни є цілі і завдання, зміст екологічної освіти, методи і організаційні форми, матеріальна база навчання екології, передовий педагогічний досвід з екоосвіти.

Велике значення у методичній підготовці майбутніх педагогів займають спецкурси. В пояснювальній записці програми „Безперервна екоосвіта” для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня „бакалавр” зазначено, що основною метою спецкурсу є формування у майбутніх учителів початкової школи знань та вмінь з організації та здійснення безперервної наступної екоосвіти. Завдання спецкурсу включають формування у студентів поняття про сучасні принципи екоосвіти; озброєння їх знаннями та вміннями, необхідними для здійснення додаткової екологічної освіти. Предметом вивчення є зміст екоосвіти, методи й організаційні форми реалізації факультативного курсу „Юний еколог” для молодших школярів.

У пояснювальній записці до програми спецкурсу „Екологічна етика” для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня „магістр” акцентується, що на початку III тисячоліття світове співтовариство дедалі більше переконується – капітал та ресурси – це скороминущі цінності. Абсолютною, універсальною цінністю є Життя. Біосфера – умова існування Життя на Землі, найвища людська цінність. Метою спецкурсу є інтерактивне засвоєння провідних ідей та концепцій коеволюційної стратегії розвитку людства, набуття глибоких знань та дійсної компетентності у проблемах соціально-природного характеру, формування на цьому підґрунті екологічної культури, необхідної для переосмислення людиною свого місця у світі та вироблення екоетичних норм. Основне завдання спецкурсу полягає у формуванні коеволюційного мислення та екоетичних цінностей. Важливим завданням спецкурсу є виховання екологічно грамотної особистості, здатної до вирішення проблемних ситуацій у системі „людина – навколишнє середовище”, пов’язаних із майбутньою професійною діяльністю (педтехнологією формування екоетичних понять).

У пояснювальній записці до програми „Педтехнологія організації екоосвіти в початковій школі” спецкурсу, для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня „магістр”, вказано, що основною метою спецкурсу є формування у майбутніх учителів та наукових працівників знань та вмінь з організації педтехнології формування екологічної культури. Завдання спецкурсу включають формування у магістрантів знань про сучасні принципи екологічної освіти, про поняття екологічної культури в системі безперервної, наступної освіти, розвиток умінь дослідницької роботи з методики викладання екології. Предметом вивчення є принципи екологічної освіти, формування екологічної культури в системі безперервної наступної освіти, педтехнологія складання навчальних програм з екології на різних ступенях навчання, педтехнологія позакласної та позашкільної роботи з екологічного виховання.

Для активізації наукової діяльності студентів у галузі екологічної освіти була створена студентська наукова лабораторія „Екологічна освіта для сталого

розвитку” (Наказ № 691-02 від 12 жовтня 2010р.). Мета створення – реалізація Концепції розвитку Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького на період 2010-2013 р.р. („Якісній підготовці фахівців – наукову підтримку”). Координаторами лабораторії є професор В.В.Молодиченко, доцент В.Д.Мелаш, старший науковий співробітник НДІ Біорізноманіття наземних і водних екосистем півдня України Р.М.Черничко. Керівником є доцент В.Д.Мелаш.

Студенти проводять свої дослідження в різних напрямках: розвиток пізнавального інтересу у дітей (дитячий садок – школа) при вивченні живої природи; морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах; екологічна освіта в контексті толерантності; формування екологічної культури, як сучасної парадигми розвитку соціокультурного та навчально-виховного процесу; екологічна етика, як антропологічний орієнтир для людини ХХІ століття; дидактичний сервіс для здійснення освіти для сталого розвитку; міжнародне співробітництво та екоправо; екотуризм; практичне використання екологічної етики, права тварин; народні екологічні традиції та релігійні погляди на екоетику; педтехнологія формування екоетичних понять, технологія проведення акцій, тренінгів, дискусій.

Головним завданням студентської наукової лабораторії є активізація наукової роботи з питань екоетики, екокультури, екоправа, екотуризму та з педтехнологій формування екологічних компетентностей у системі безперервної екоосвіти (дитячий садок – школа – ВНЗ), а також пропаганда наукових досягнень Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького на загальнодержавному та міжнародному рівнях.

У зв'язку з різнобічними напрямками наукових досліджень, які потребують додаткових консультацій, обговорень, польових експедицій, екскурсій, акцій – передбачається налагодити тісну співпрацю із Комітетом екології при місцевій виконавчій владі міста Мелітополя та Мелітопольського району; органами місцевої виконавчої влади Запорізької області; Національним еколого-натуралістичним центром учнівської молоді МОН України, м. Київ; Мелітопольським центром еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді м. Мелітополь; Еколого-культурним центром м. Київ; центром охорони дикої природи м. Москва; Науково-дослідним інститутом „Біорізноманіття наземних та водних екосистем півдня України”, м. Київ.

Результати досліджень студентської лабораторії можуть бути запропоновані установами Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (матеріали використані під час підготовки навчальних та методичних посібників з проблем безперервної екологічної освіти, виховання і просвіти, а також органи державної влади України та органи самоврядування при розробці та прийнятті нормативно-правових актів з питань екологічної безпеки, викладачі, аспіранти, студенти при проведенні науково-методичних досліджень (статті, монографії, курсові, дипломні, магістерські, дисертаційні роботи), засоби масової інформації (телебачення, радіо, періодичні друковані видання), одним з найважливіших напрямів роботи студентської лабораторії є

просвітницька діяльність. Саме через просвіту ефективніше здійснюється і соціалізація особистості майбутніх педагогів, формується і розширюється їх освітньо-культурний простір. Так, наприклад, молоді вчені були ініціаторами проведення щорічної Міжнародної акції „Година Землі” (2011, 2012 рр.).

В 2011 році акція мала декілька етапів: виховний захід в експериментальному класі при кафедрі початкової освіти („Чи можу я вирішити екологічні проблеми рідного міста?”), тематична кураторська година „Година Землі 2011 – більше ніж година” для студентів хіміко-біологічного, соціально-гуманітарного та філологічного факультетів. Студенти та учні обговорювали варіанти вирішення екологічних проблем регіонального і глобального масштабів.

В 2012 році екологічна акція „Година Землі” проходили традиційно теж в два етапи: круглий стіл „Екологоорієнтовані цінності сучасної молоді” для студентів I-V курсів соціально-гуманітарного факультету, та виховний захід „Поговоримо про жінок та любов при свічках” у гуртожитку університету. Студенти на годину вимкнули світло для звернення уваги до екологічних проблем Планети (всесвітній заклик до боротьби зі зміною клімату). Цю годину молоді люди провели у світі Музики, Поезії і Роздумів про Природу, Людину та Почуття. Пацюк Аліна – студентка соціально-гуманітарного факультету презентувала авторські вірші. Ці вірші вона надіслала на конкурс „Поет Години Землі”, де одержала нагороду-приз – „енергозберігаючу лампу”.

Студентська наукова лабораторія була ініціатором проведення Всеукраїнської екологічної акції „Разом за чисте місто”, яка відбулась у жовтні 2011 року. Акція проходила теж у два етапи. Перший етап був присвячений екологічним проблемам м. Мелітополя (побутове сміття, забруднення р. Молочної, безпритульні тварини як екологічна проблема міста). Студенти-науковці презентували свої дослідження, які допомагали вирішувати екологічні проблеми рідного міста. Другий етап відбувався як соціальна акція „Відкрий своє серце безпритульній тварині”. Акція мала великий громадський резонанс. В ній взяли участь студенти-волонтери соціально-гуманітарного факультету, Приазовський національний природний парк, громадська організація Мелітопольського міського товариства захисту тварин, Мелітопольський центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді, лабораторія соціологічних досліджень.

Учасники акції закликали мешканців міста до гуманного ставлення до безпритульних тварин, до дотримання норм поведінки з домашніми тваринами. Організатори провели Маркер громадської думки „Кожна тварина має право на дім”, „Як можна вирішити проблему безпритульних тварин?” та Флеш-моб „Краще мала допомога, ніж велике співчуття”.

Для вирішення завдань гармонізації взаємовідношень з природою, становлення молоді, як громадян своєї держави, мають велике значення і виїзні екологічні екскурсії. Координатори студентської наукової лабораторії „Екологічна освіта для сталого розвитку” (професор Молодиченко В.В., доцент Мелаш В.Д.) організували екологічну екскурсію „Екологічні проблеми

Алтагирського лісу та Молочного лиману”. Екскурсію провів професор, доктор біологічних наук Кошелєв О.І.. Під час екскурсії відбулась акція „Очистимо від сміття улюблені місця відпочинку!”. Після екскурсії по Алтагирському лісу та Молочному лиману відбувся диспут на тему „Вирішимо разом екологічні проблеми”, який пройшов біля „Вогнища Дружби, Миру та Гармонії”. Студенти соціально-гуманітарного, хіміко-біологічного, економічного та філологічного факультетів (як вузькі спеціалісти) висловлювали свої думки стосовно поліпшення ситуації у навколишньому середовищі. Під час обговорення цих питань студенти прочитали власні вірші, розіграли уривок із казки. У виїзному засіданні студентської наукової лабораторії, окрім студентів, взяли участь, переможець Всеукраїнського інтерактивного природничого конкурсу „Смішний Колосок”, учень гімназії № 9 Мальцев Микита та учень 5 класу ЗОШ № 1 Гузь Денис. Вони були посвячені у наукові співробітники лабораторії.

Ефективна форма виявлення екологічної компетентності, як прояву гармонізації освітньо-культурного простору майбутніх педагогів і соціалізація їх як майбутніх фахівців, – це участь у наукових конференціях різних рівнів. Найцікавіші це: Міжнародна наукова конференція „Методика викладання природничих дисциплін у вищій і середній школі” XVI Каришинські читання (Полтава 2010 р.); Міжнародна науково-практична конференція „Цінності пострадянських та європейських суспільств: діалог через кордон” (Мелітополь, 2010 р.); XVI Международная научная конференция „Экологическое образование в интересах устойчивого развития” (Москва, 2011 р.); Міжнародна наукова конференція „Мій рідний край – Мелітопольщина” (Мелітополь, 2012 р.).

Висновки. Таким чином, екологічна освіта може бути представлена як цілісна система, для якої притаманні інтегративність, безперервність, послідовність. Вона спрямована на формування екологічного мислення, етики та екологічної культури. Це необхідні складові гармонійного розвитку особистості майбутнього педагога в процесі антропологічної рефлексії.

Що стосується перспектив подальших розвідок у цьому напрямі, то вони будуть спрямовані на визначення критеріїв сформованості екологічної культури студентів педагогічного університету.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дерябо С.Д. Экологическая педагогика и психология / С.Д.Дерябо, В.А.Ясвин. – Ростов-н/Д: Феникс, 1996. – 480 с.
2. Крисаченко В.С. Екологія, культура, політика: концептуальні засади сучасного розвитку / В.С.Крисаченко, М.І.Хилько. – К.: Знання України, 2001. – 598 с.
3. Степанюк А.В. Біоетика: навч.-метод. посіб. [для студ. вищ. педаг. навч. закл.] / А.В.Степанюк, І.І.Герц. – Тернопіль: ТДПУ, 2001. – 144 с.

4. Melash V.D. Profekt of ecological education: [Електронний ресурс] / Melash V.D. (5th audes Conference, ZurichSurtcerlanol, April 15-17, 1999). VRL: [http: www audes-conference ethr.ch](http://www.audes-conference.ethr.ch).
5. Мелаш В.Д. Екологія. Факультативний курс для початкової школи / В.Д. Мелаш. – Мелітополь: Мелітополь, 2001. – 48 с.

АНОТАЦІЯ

Мелаш В.Д., Шишкіна Ю.О. Методологічні основи екологічної освіти для гармонізації освітньо-культурного простору майбутнього педагога. В статті автори надають інформацію про методологічні основи безперервної екологічної освіти для гармонізації освітньо-культурного процесу майбутнього педагога; анотацію програм методичної підготовки майбутніх педагогів та про діючу студентську наукову лабораторію „Екологічна освіта для сталого розвитку” при Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького.

Ключові слова: *методологічні основи безперервної екологічної освіти, гармонізація освітньо-культурного процесу, студентська наукова лабораторія „Екологічна освіта для сталого розвитку”.*

АННОТАЦИЯ

Мелаш В.Д., Шишкіна Ю.А. Методологические основы экологического образования для гармонизации образовательно-культурного пространства будущего педагога. В статье авторы предоставляют информацию о методологических основах непрерывного экологического образования для гармонизации образовательно-культурного пространства будущего педагога; аннотацию программ по методической подготовке будущих педагогов и о действующей студенческой научной лаборатории «Экологическое образование для устойчивого развития» при Мелитопольском государственном педагогическом университете имени Богдана Хмельницкого.

Ключевые слова: *методологические основы непрерывного экологического образования, гармонизация образовательно-культурного пространства, студенческая научная лаборатория «Экологическое образование для устойчивого развития».*

SUMMARY

Melash V., Shishkina J. Methodological bases of environmental education for garmonization educational and cultural space of the future teacher. The authors provide information on the methodological principles of continuous environmental education for the harmonization of educational and cultural environment of the future teacher, annotation programs, methodical preparation of future teachers and current students research laboratory «Environmental Education for Sustainable Development» at the Melitopol State Pedagogical University named after Bogdan Khmel'nitsky.

Key words: methodological basis of continuous ecological education, the harmonization of educational and cultural space, student research laboratory „Environmental Education for Sustainable Development”.